

Роль судової експертизи у зміцненні правової держави в умовах воєнного стану

Вікторія Катрич

головна судова експертка, відділ судової експертизи № 3 (м. Нікополь); лабораторія судової експертизи (м. Кривий Ріг); Дніпропетровський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України, м. Нікополь, Україна, e-mail: vikaexpert17@ukr.net

Розглянуто роль судової експертизи у зміцненні правової держави та шляхи підвищення ефективності судової експертизи в умовах воєнного стану.

Ключові слова: *судова експертиза; новітні технології; правосуддя; міжнародна співпраця.*

The Role of Forensic Examination in Strengthening Constitutional State During Martial Law

Victoria Katrych

The paper discusses the role of forensic examination in strengthening constitutional state and ways to enhance the efficiency of forensic examination during martial law.

Keywords: *forensic examination; state-of-the-art technologies; justice; international cooperation.*

Судова експертиза є важливою складовою правової системи, оскільки вона допомагає встановити факти, що мають юридичне значення для справедливого вирішення справ і забезпечити об'єктивність, неупередженість та справедливість у судових процесах, створюючи важливу частину доказової бази. У сучасному світі, де все більше уваги приділяють правам людини й верховенству права, судові експертизи мають ключове значення для забезпечення ефективного та справедливого правосуддя. В умовах воєнного стану роль судової експертизи стає особливо важливою. Як

надзвичайна ситуація воєнний стан не лише призводить до суттєвих змін у соціальному, політичному й економічному житті країни, а й спричиняє нові правові виклики, які потребують адаптації механізмів правосуддя до змінених умов. В умовах війни судова експертиза стає важливим інструментом для забезпечення верховенства права, захисту прав і свобод громадян та формування основ правової держави.

Однією з основних функцій судових експертиз є їхня здатність надавати об'єктивні висновки, які ґрунтуються на наукових знаннях, досвіді та

фактах. Судові експерти повинні бути незалежними від впливу будь-якої зі сторін процесу, що є ключовим аспектом для забезпечення справедливості. Від цього залежить, чи буде судовий процес рівним для всіх учасників і чи буде рішення суду дійсно справедливим. Під час дії воєнного стану, коли кількість злочинів, пов'язаних із порушенням міжнародного гуманітарного права, зростає, судова експертиза стає важливим механізмом для забезпечення об'єктивності у вирішенні правових спорів і кримінальних справ. Вона допомагає судові отримати кваліфіковану й достовірну інформацію, яка стає підґрунтям для прийняття справедливих рішень.

В умовах воєнного стану незалежність і об'єктивність судових експертів є важливими для дотримання справедливості в судовому процесі. Якщо експертну діяльність буде порушено зовнішніми впливами (політичними, військовими тощо), це може призвести до спотворення результатів розслідування та правосуддя.

Одна з основних проблем, з якими стикаються судові експерти в умовах війни, — це загроза їхньому життю та здоров'ю. Перебування в зоні бойових дій, поруч із мінованими територіями або під обстрілами наражають експертів на особливу небезпеку. Окрім того, можуть виникати ситуації, коли експерти не мають доступу до місця події через бойові дії, що унеможливорює проведення експертиз.

В умовах війни судово-експертні установи часто стикаються з недостатністю технічних засобів, спеціа-

лізованих лабораторій і навіть приміщень для проведення експертиз. Бойові дії можуть пошкодити інфраструктуру, що ускладнює доступ експертів до необхідних ресурсів і обладнання. Війна загрожує втраченою або пошкодженням важливих доказів через бойові дії, пожежі, мародерство або збройні напади. Особливо це стосується матеріальних доказів (фізичні сліди, залишки зброї або речові докази), які можуть бути знищені під час атак або евакуацій.

Праця експертів під час війни виснажує не тільки фізично, а й емоційно. Постійний стрес, необхідність працювати в небезпечних умовах, взаємодія з потерпілими, які зазнали насильства, тортур, або інші стресові ситуації негативно впливають на психологічний стан експертів і знижують їхню працездатність.

Для подолання багатьох викликів, що виникають в умовах воєнного стану, важливим напрямом розвитку судової експертизи є впровадження новітніх технологій.

В умовах активних бойових дій експерти мають обмежений доступ до місць скоєння злочинів або взагалі не мають такого доступу, що ускладнює збір первинних доказів і їх подальший аналіз. Вибухи, руйнування будівель і інфраструктури роблять проведення експертиз небезпечним, що змушує експертів працювати в екстремальних умовах або на відстані. Застосування інформаційних технологій дає змогу експертам проводити дослідження на основі цифрових матеріалів без не-

обхідності фізичної присутності на місці події. Це може бути особливо корисно в умовах бойових дій, коли доступ до місця події обмежений.

Ці технології можуть бути застосовані для опрацювання значних масивів інформації та допомогти у виявленні закономірностей або аномалій, які складно помітити людині. Наприклад, у криміналістиці штучний інтелект (далі — ШІ) може допомогти у виявленні кіберзлочинів або у вивченні даних із соціальних мереж. Застосування ШІ в судовій експертизі відкриває нові обрії для аналізу значних масивів інформації. ШІ може допомогти в аналізі текстів, відео- і аудіоматеріалів, а також у виявленні закономірностей у поведінці злочинців. Сучасні програмні засоби допомагають аналізувати значні обсяги інформації (англ. *Big Data*) і допомагають експертам у складних розслідуваннях.

Запровадження нових методик (таких, як генетичні тести (ДНК-аналізи), цифрові криміналістичні аналізи, спеціалізовані дослідження в галузі біометрики (розпізнавання осіб, голосу) та ін.) стає важливим інструментом для розслідування нових форм злочинності (кіберзлочинів, тероризму, організованої злочинності).

Важливою умовою ефективності судової експертизи є високий рівень професійності та компетентності експертів, оскільки точність і надійність їхніх висновків безпосередньо впливають на результати судових процесів. Судові експерти повинні проходити спеціалізоване навчан-

ня для роботи в умовах військових конфліктів, підвищувати свою фахову кваліфікацію. Цьому можуть сприяти навчальні курси, семінари й конференції, а також обмін досвідом і практична діяльність з опанування новітніх технологій та методів проведення судових експертиз. Важливо, щоб системи підвищення кваліфікації експертів відповідали сучасним вимогам і забезпечували доступ до новітніх досягнень науки й техніки, включно як із технічними аспектами (вивчення особливостей проведення експертиз під час війни), так і з психологічною підготовкою для роботи з травмованими людьми і в умовах стресу.

Забезпечення психологічної підтримки експертів, які працюють у зонах бойових дій, є важливою передумовою ефективності й безпеки їхньої праці. Психологічна підтримка судових експертів під час війни є ключовим чинником для збереження їхньої професійної працездатності та психічного здоров'я. Постійний тиск, зіткнення з травматичними подіями й робота в небезпечних умовах здатні серйозно вплинути на емоційний стан фахівців. Створення системи підтримки, включно з консультаціями психологів, групами підтримки та тренінгами з управління стресом, є життєво необхідним для збереження їхнього здоров'я та якості роботи.

В умовах глобалізації й розвитку транснаціональної злочинності міжнародна співпраця у сфері судової експертизи є важливим елементом зміцнення правової держави. Залучення

міжнародних експертів і організацій до процесу судової експертизи може сприяти забезпеченню додаткової об'єктивності та прозорості. Спільні наукові дослідження, обмін досвідом між судовими експертами різних країн дають змогу швидше реагувати на нові виклики у криміналістиці та правовій сфері. Спільні міжнародні форуми й конференції, участь у міжнародних дослідницьких проєктах дають змогу експертам удосконалювати свої навички та підвищувати ефективність судових експертиз. Важливо створювати механізми взаємного визнання експертних висновків між країнами, що полегшує процеси розслідування та судового розгляду у випадках міжнародної злочинності або транскордонних суперечок. Це особливо актуально для таких галузей, як фінансові злочини, кіберзлочинність, тероризм і торгівля людьми, де часто виникають спільні правові інтереси й необхідність оперативного обміну доказами.

Отже, судова експертиза є важливою складовою правової держави, яка сприяє забезпеченню справедливості та верховенства права навіть в умовах воєнного стану. Вона виконує кілька критично важливих функцій у розслідуванні воєнних злочинів і порушень прав людини, оцінюванні матеріальних збитків та наданні доказів, що допомагають суду ухвалити правильне рішення. Розвиток професійної кваліфікації судових експертів, стандартизація та регулювання експертиз, міжнародна співпраця й застосування новітніх технологій відкривають нові можливості для вдосконалення цієї важливої складової судового процесу. Забезпечення незалежності й об'єктивності експертів, застосування новітніх технологій, навчання та підготовка експертів, а також зміцнення міжнародної співпраці допоможуть підвищити ефективність судової експертизи в умовах війни і сприятимуть зміцненню правової держави.